

ԱՐԻՏԵԱԼԻ ՕՐԵՐԵՆԻ

ՏՐԱՊԵԶՈՆԻ ԱՆԷՏԲԸ

13000 ՀԱՅՈՒ ԲԱՆՁԻՆՁ ԵՂԱՆՁ

Տեղագրական անունները չարքերը այսպէս կոտորակուելով կը յատկանշուին մինչև յատակը քանակով տասնութիւն ու թշուառութեան մը որով: Այլ մէկ տեղէ օգնութեան տէր կաշտութիւն, ո՛չ մէկ յոյս, ո՛չ մէկ միջոցաւ թիւն: Ի դուր նուազած աշխարհին երկինք կը բարձրացնէին Աստուածային գթութիւնը հայցելով իրենց գաւառ վիճակին վրայ: Իրենց խուլ ու անաղօք կը մնայ իրենց կոշիկն ու արցունքներուն և օգին մէջ կը տեսնէին միայն գեղատիւ ուրիշներու, անգղներու և ազգաւորներու երամները, որոնք չարագուշակ սուր կոշիկներով իրենց վրէժխառն վերս առաւանդելով, կարծես տաւիկ թարմ միտի կարտար կը քաշէին, գոհացում տալու համար իրենց նորագոյն, փափկացած ճաշակին: Գաղերը, չնագայլերը ու բոլորեւթեր խումբ խումբ, կտրատանքներուն կը հետեւէին՝ անմիջապէս յարձակելու համար ինկող որսերուն վրայ, տանք հաւաքակազ սեղանին շուրջը պահ մը կը մտնային իրենց տարրերութիւնները, իրենց ցնդակն առնելով թիւնները:

Անոնք որ այս թշուառներու խումբերը առաջ քշելու պաշտօնը ունէին, ոստիկաններն ու չափաւորներ, թուրք խաւաններն ամենէ անաղօք, արեւելիկ խաւերէն ընտրուած էին: Կարծես դժուար բացուելու ու տատաններու ամբողջ լեզուն մէկ խումբի դուրս աւեր ու ապականութիւն սփռելու համար երկրի վրայ ինկած, կարեկցութիւն, գութ արուած էին իրենց արբանքներ: Անոնք քաղել չկրցողները չարաշար կը ծեծէին, և մինչև իսկ կողերին խորտակելով կամ գոհակներին ջախջախելով, վայրկեանով կ'սպաննէին յօրինակ տղայ: Եւ որպէս զի մայրերու ընթացքին արգելք չըլլան, գեւ տանց վրիկը մնացած անուշիկ գաւակները կը խլէին ու Տրապիզոն կը դրկէին՝ ծովամայն ընելու նպատակով: Մահուան սպառնալիքով արգելուած էր գաղթողներուն՝ ճամբան իրաւուն հետ խափ կամ խորհրդակցելու ուժնապառ ինկածներուն դարձան տաններու նպատակով: Դիտմամբ քաղաւ, փշուղի, անձրիկ ու առապար տեղերէ կը քաղցնէին՝ անոնց տանջանքը սաստկացնելու, և աղիտը միջոցով իրենց գաղանցած արտին մոլուցքը յաղեցնելու համար:

Տեղագրական ոստիկան մը որ մտնելու կոտորակութեամբ մտնելուն մը թիւնը բռնելով, զայն ստապորէն իր գլխուն վերեւ պտուտքից պարստակի նման, մինչև որ խեղճին մտնինը հետուն նետուցաւ՝ զանիմին ձուքը թողնով վրթած թեւը: Որիչ զգանք մըն ալ տքորեւորներէն մէկուն վրէժն չուան կապելով, զայն գետնէ վերին քաղաւանց, ա՛յն ստապորէն որ լեզուն զուրս ցցուած՝ ուշադրոյ տարածուած մնաց ճամբուն վրայ ու մէջ մալ չ'իմանցնեցաւ: Այլ աւելի ստապորի եղաւ կնոջ մը վրձնակը որ խոշնէնքն ու անթոյնութիւն տկարացած, հալուած երեսի վրայ գետնը փռուեցաւ: Ետեւի ոստիկանը կատարած, սխառ անոր կըտնակը կոխուելու ուժգին ոտնահարելով, և տեսնելով որ ստքի չեկեր, հրացանին բռնովը հաւկիթի պէս ճղմեց գլուխը: Քառմանով՝ տեսարան...

Եւ ո՞վ էին այս եղանակներով քննարկելի արեւքարները, լեռներէն իջած արջազէմ հետիւններ, որ գեւ քանի մը չարախ առաջ հաղի փառթի կտոր մ'ունէին իւր անկողին, և պատառառուն ցնցոտիներ՝ ծածկելու համար իրենց զարնիկ մարմնոյն մերկութիւնը: Ու հիմակ բացարձակ աշխարհը դարձեր էին զարդարած, սպիկեղա ու աշխատաւէր ժողովուրդի մը ճակատագրին, որ իր տաղուկ բռններէն խուսած, իր

հանգստաւէն նիստ ու կացին գրկուած, սուր, լիս ու ձոր կը թափառէր՝ խաղաղ կը գործած օդը հրկաշին վաճակներուն գաղանցին կիթերուն ու անաղօքայն կամայականութիւններուն: Այլ խնայալ, քառա փռաները, որոնք տակին երեսն անգամ անգամ չէին, հիմակ իրենց մէջքի կամարէնքը ու կիթերով խաղած, ու ծրարին գոհութեամբ ծանրաբեռնած, մէկմէկ պէլեր ու փաշաներ գործեր էին՝ գաղթողներուն զրամն ու արժէքաւոր իրեղենները կանխաւ գրաւելով, իւր թէ ճամբուն հրատապներուն դէմ սպասուելու, լաւց իրապէս զանազակազարկով՝ մօրէ մերկի վրձնակի հաղցներու համար, որպէս զի իրենց օրապահին հայն անգամ գնելու զրամ չունենալին: Ասոր հետեւեալով է որ գաղանցան մայրեր, որոնք իրենց զուտիլ քրտաւորութեամբ հինգ գոհակներէ փոխարէն Այսպիսի դժուարին կացութեան մէջ տեղի ունեցած լիկամներուն ու պղծութիւններուն թիւն ու համարները ճշգիւ կարելի չէ եղած:

Ճամբորդութիւնը պարտք կը դնէ մեզ տակաւն խոտալանին՝ թէ գոհուեցան խիստ լանցաւ թուով թուրքեր ալ, որ կարեկցութեան մը որով, փառքիցան մ'ը և է կերպով ինքնին մեր աղետը, բայց անկարելի եղաւ: Ասոնց կարգին է ա՛յն բարեկրթ թուրքներ, որ խոնարհով թէ հայ աքաղաղներ իր տան ճամբով պիտի անցնէին, ստիպարեւով չուր կը պատրաստէ զրանք տալու, գոհէ անոնց պապովը գոթացնելու համար: Բայց գաղանցանքն ոստիկանները ստիպարեւ խորտակելով, զայն չարաշար կը ծեծեն ի պատճի իր մարդաբարութեան:

Այսպէս խաւերուն մնացորդները անհնարին տառապանքներով ամիսներ քաղել ետքը, հասան Չղանդի և Կիւմուշխանէի միջև գտնուած սպառնալու վայրերը, ուր յանկարծ երեսուն եւան տաղաւարաբոյ չէթէները և կոտորածը սկսաւ, որ ժամ մը անընդհատ տեղի՝ ստիպար վայրատուններու ու մոլեղին պտուտքներու մէջ, և ապա՝ մեռելային լուծիւն և հանգրատութիւն: Տրապիզոն իր մահուան քանի կը քնանար...: Բոլոր գիտները կեր եղան թաւալներու և գաղանքներու, ու հիմակ ամբողջ հողը ծածկուած է անհամար ոսկորներով: Իսկ տանիքները ընտանիքներ ալ, որոնց այրերը կոտորակներուն պաշտօնեայ ըլլալով քաղաք մնացած էին, փախք յայտնած ըլլալով որ իրենց աքաղաքը ծովու ճամբով տեղի ունեւայ, կուսակալին հրամանով նաեւ կը գլուխ և գիւրեանց ծովամայն կ'սպաննուին: 2000.

Ազգային Անցուղարձ

Քաղաք, Ժողովը նիստ գումարեց երեկ նախագահ, Առաջնորդ, փոխնորդ հօր, ներկայ էին Տիարք Մ. Մօրաքան, Յ. Հարեան, Յ. Կիւզէլեան, Ս. Աւետիքեան և Յ. Պաքիճեան: 1. — Կարգաց Տեսնալիս խորհրդայ հաւաքական հրաժարագիրը, որ կ'իջէր Դեկտ. 10 թուականը: 2. — Ժողովը Ուսումն. Խորհրդայ հրաժարեալ երկու անգամներուն Տիարք Կ. Տիւլէճի և Մ. Մերկեանի տեղ ընտրեց Տիարք Ե. Մ. Իփլիքեան և Վ. Փափազեան: 3. — Գարաթուշի Ուսումն. Միութիւնը 20 որբեր պահելու փափաքին գոհացում տալու համար գիմած էր, Ժողովը նկատելով որ ընդհ. հանգանակութեան վրայ չ'ընդունաւ, արտօնեց սա պայմանաւ որ այդ հանգանակութիւնն տեղի ունենայ Գարաթուշէ-Կէօլթէփէի միջև և եթէ զոհացուցիչ արգիւնք տայ, ձեռնարկէ Միութիւնն որբերն պահելու, հախառակ սրբապաշտին հանգանակուած գումարն պիտի յանձնուի նպատակաւ ժողովոյն: 4. — Ժողովը շնորհակալութեամբ ստացաւ Պայմանագրէ ի նպատակ զրկուած

22830 զրէի գումարն, ինչպէս ծանուցած էինք օր մը առաջ թիւթիս մէջ: Նմանապէս Տիարք Պաքիճեան խոսեցաւ հարաւանից մէջ հանգանակուած 42 ոսկիի գումարը: 5. — Ժողովը Կիւմուշխանի որ չ'ուրջ աղետը միջոց լուսաւորչական հայաց մէջ տանձնակալութեամբ է, որոնց զմեռելիք հայ ընտրութիւններու և հայ կաթողիկոսներու ներկայացուցիչներուն որպէս զի իրենց կողմէ մէկմէկ անգամ թողեցին նշանակեալ տարազները կարգադրելու մասնագործութիւն մէջ: 6. Ժողովը շնորհակալութեան յայտնեց իր անդամներէն Տիարք Ս. Աւետիքեանի, որու առաջարկութեամբ Կարմիր Մահիկի կողմէ պիտի արտադրուի տաւաքները հատար 2 քիւլ քիւլին, 44 մահմադար 40 անկողին, 60 վերմակ, 6) բլանքէթ, 40 բարձ: 7. — Ժողովը բոլորեց յայտարարել թիւթիս միջոցաւ որ ա՛յն տարազներուն որոնք կ'ուզեն Պէրուս մեկնիլ զմեռն մինչև վաղը կ'էսոր Վիզէ. Առաջնորդարան արձանագրուելու համար:

— Շարաթ օրուան աղբային բաժնին մէջ երբ Որբանոցի մասին կ'ըզէինք, անուշաղ ութեամբ մը զանաւորութիւն մը ըրած ենք և այսօր կուգանք զայն ուղղել: Պատկարովի տմբողջ տեղութեան մէջ միմիայն նուրատու մը եղած է Որբանոց կառուեցէն զրկող ըսած էինք մինչդեռ զինազարդ սկիզբն էր որ Ազն. Տիկին Ս. Թ. Սպարթալի թիւթագրութեամբ Մ. Ժիւր տեղական 269 կանգուն կըտաւ նուրած էր Որբանոցին, որմէ մաս մը կարմիր ու սև ներկուելով իւրեւ զոգնոց և մնացեալն ալ իւր ձերմակեղէն գործածուած է:

— Տանկաց թաղ, Սուլթան փողոց զինուոր. Ատիկ մօտ, լուսած ըլլալով որ 16-17 տարեկան որբուհի մը կը գտնուի, Մուսուլէն հեռը բերած, քահանայ մը և ոստիկան մը ներկայացած են, բայց ձեռնառնոյն վերագործած:

— Տիար Թահմի Ստիպիճեան երեկ մեկնած է Պոլիս առեւտրական գործերու բերմամբ:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՅՔ. ՎԱՐՁ. ԲԱՆԿ. ԺՈՂՈՎՈՅ

Ազգ. վարչութիւնը նկատողութեան տանելով, թէ պէտք է Հայկական ազգային զոհերուն վնասները զարմանել տալու համար ըլլալիք պաշտօնական գիտնականներուն որոշ ուղղութիւն մը տալ և կարելիին սահմանին մէջ անոնց արգիւնաւորութիւն նպատակ երթնալիս տեսնելու ծովաբերուն և ժամովաճառութեան տեղի չափու և միանգամայն սխալ քայլեր տեսնելուն միջոց չափու համար. մասնաւոր խումբ մը կազմեց քաղաքիս հայ փաստաբաններու ակադեմիային ու

ԵՐԵՎ ԵՐԵՎՈՅԵԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Կ. Պոլիս, 16 Դեկտեմբ. 1913

Երկրպագներն՝ Երեւանի ալ միտին ամբողջ Հայաստանի անկախութիւն տրուելու Համաձայնական տէրութիւններէ խնդրել զոչաւած են:

— Նուար փաշայի նախագահութեան ներքեւ գտնուող Բարիկի Հայկական գաղին ներկայացուցիչները Հայաստանի անկախութիւնը հռչակած են:

— Գերման գաղթականները Ժողովուրդները Անգլ. պաշտ գաղութները խնդրած են: — Մեծ անհամաձայնութիւն մը առաջ եկած է Գերման հանրապետական և զինուորական կուսակցութեան միջև: — Մայրաքաղաքի Անգլ. յանձնաժողովը կրկին անուր մատակարարած է կառավարութեան, զիւրութիւն տալու համար աքաղաղանքներու և նորոգ արձակուած զորքերու փոխադրութեան համար: — Բ. Դուր Գերման կառավարութեան դիմած է ստանալու համար կնքուած փոխառութեան վերջին մասը: Գերման այժմու կառավարութիւնը մերժած է իր կողմէ այդ տեսակ քան մը ստորագրուած չ'ըլլալով: — Թուրք և հայ քանի մը մեծ թերթեր ընկերակցութիւն մը կազմած Կն. Իրկու աղբերու միջև եղբայրութիւն հաստատելու համար (Այս լուրը տարբերակ կ'երեւի միջին Մ. Ո.):

— Տեղեկութիւն կը արուի թէ զինադաւարի պայմանագրով երկարաձգուած է մինչև 17 Յունիս առաւօտ: Այս երկարաձգումը պիտի տարածուի մինչև հաշտութեան նախապայման կնքումը, այն պարագայի տակ երբ զաշտակց տէրութիւնները հաւանին: — Վանքից սյուք գրուած են Եւլէյն-Պրէյթերը՝ մինչ ամէն տեղի բերողները՝ գերման պահակազօրքերը հրաման ստացան յանձնել ռաւմանի թի մեծ պահստ մը:

Հեռագրական գիծերու չափազանց խնդրովն պահստաւ, երկու օրէ ի վեր առաւօտեան հեռագիրները չ'իյր ստանալ:

որոնք, որպէս ենք բոկ թէ՛ սիրով ընդունեցան իրենց կարողութիւնը ի սպաս գնել այս պատակին համար: Ուստի կը խնդրուի ա՛յն բայց ազգայիններէ բոլոր մեծ եղանին զոհերն ըլլալու պարագային ունեցան, թէ իրենց զրամակար և նիւթական կորուստին և թէ ձերբակալութեան և աքաղաղ փամանակ իրենց կրած տանջանքին և աքաղաղ ճամբան և աքաղաղայրերու մէջ իրենց ընտանեկան անդամներուն մահուան համար գանգատելու ու փոխարինութիւն պահանջելու իրաւունք ունին: Առաջնորդարանի գիւնը գիմին յատուկ գրութեամբ մը՝ որուն մէջ մանրամասն կերպով նշանակուած ըլլան իրենց ձերբակալութեան և աքաղաղութեան տեղեկութիւնը, ձերբակալող և տանանջող սպանողներուն՝ և եթէ վերահսկող կան անոնց անունները, կորուստած, ծախուած կահկարասներու և առեւտրական նիւթերու քանակութիւնը, հին արժէքը և անոնց բոլորին փաստացի ապացոյցները, որքան ունին:

Այս գրութիւնները կանոնաւորապէս գումարելի փաստաբանական յանձնագործին մէջ լրջօրէն նկատուողութեան տանելով՝ օրինական սահմանին մէջ կարելին ի դորձ պիտի զրուի:

Քաղ. Վերջին Լուրեր

Ի լրոյ կ'տեղեկանանք, խիստ արժանաւատ աղբիւրէ մը, որ տեղւոյս նախորդ կուսակալ Էտհէմ պէյ անպարտ հռչակուած է Խորհրդ. Յանձնաժողովին, Հայկական հաւաքանքներու առթիւ իր էրզրումի կուսակալ եղած պահուն բոլորովին հակառակ ըլլալով տրուած աքաղաղ հրամաններուն: Էտհէմ պէյ, յանձնագործին առջև տպացուցած է իր անմեղութիւնը վաւերացնելով, տակից զատ Էտհէմ պէյ հաստատած է որ Հայոց բոլոր թանկարժէք իրեղեններն ու գոհարեղեններն իրեն 800,000 ոսկուց արժողութեամբ, տեղւոյն մէջ իստաբէի որոշումով առանձին անտուկներու մէջ կնքել տուած է և մոզպաթան շինել տալով պահած է: Յետոյ Էտհէմի քանիցս առած հրամաններէն չ'ընդունալով պարձիւր Գալիսի յանձնել տուած է, որ այդ անտուկները բացած և մէջի տրժէքաւոր նիւթերն բաժնած է իրեններուն միջև:

Ուրախ ենք որ Էտհէմ պէյ կրցած է իր անմեղութիւնն հաստատել և «Դաշինք» որ առաջին անգամ կրցաւ իր գնահատական տողերով մատնանշել այդ մարդուն արժանիքը, չափաւոր կը կարծիքին մէջ: